

ОБИЧАЯТ „ГЕРМАН” КАТО ПРОЯВА НА АРХЕТИПА В БЪЛГАРСКАТА КУЛТУРА

Валентина Янчева

*Семинар по практическа етнология и фолклористика
„Проф. Д-р Иван Шишманов”*

В българския фолклор е известен и практикуван обичаят „Герман”. Заедно с обичаите „Пеперуда” и „Гонене на змей” той образува групата на летните обичаи, свързани с прогонването на сушата.

Според нас, в своята същност обичаят „Герман” е реминисценция на магическо действие за предизвикване на дъжд, трайно закрепено като универсален образ в колективното безсъзнателно. Архетип, който се запазва в по-висшите етапи на цивилизацията като култ и обредна практика. Иначе е необяснимо съпадението на множество елементи при българския, румънския, руския, германския, китайския обичаи за дъжд, както и успоредиците между българския „Герман” и източните култове към Адонис и Тамуз. (Най-дълбоко в изследванията си за произхода му достига М. Арнаудов, който го свързва с шумеро-акадската и асиро-вавилонската традиция и с обичая за предизвикване на дъжд в Китай.)

В Североизточна България обичаят „Герман” се извършва на определена дата (12 май), но в северозападните краища не е строго календарно закрепен. Състои се в това, че малки момичета или, по-рядко, възрастни жени – т.е. лица с подчертана ритуална чистота – приготвят от кал и по-рядко от зеленина или метла кукла от мъжки пол с ясно изразен фалос. Наричат я Герман или Калоян и я поставят в специално направен ковчег, като я покриват с цветя и свещи и я оплакват като мъртвец.

В различните краища съществуват различия в обредната практика, но навсякъде обичаят е изграден от три основни компонента:

- направата на куклата (кал = вода + земя, зеленина или метла, откраднати от жена-първеския, но това е по-рядко);
- нейното ритуално оплакване;
- погребването ѝ (като на някои места се извършват следпогребални практики до 3, 9 или 40 дена);

Това показва, че композицията на обреда „Герман” е организирана по определен ред верига от символни действия с магическа цел, той символизира погребение, но не е погребение. Символният характер на обичая навежда отново на мисълта за неговата архетипна същност, защото символизацията е типична за приказките, митовете и религията. Символният им характер ги поставя на една обща основа и, може би, с това се обяснява в някаква степен фактът, че християнската религия се надгражда над архаичните митологични вявания, като ги превръща в свои същностни елементи.

Символният характер на обреда „Герман” се доказва косвено и от структурата на самата кукла – тя се прави от кал, т.е. съчетават се двата изконни елемента на живота – земята и водата. Тяхното сливане в българската обредност символизира плодородието и живота. Това са представи, свързани с езическото начало, но, в същото време, куклата от кал отговаря на библейско-християнския мотив за сътворението на човека от кал.

Друг компонент от куклата е фалосът – символ, който откриваме още в най-древните култури на Шумер и Акад, Асирия и Вавилон; символ, който и в обреда „Герман” остава с непроменена семантика. И в древността, и днес той символизира плодородието, началото, от което произтича животът.

На пръв поглед, изглежда доста странно, че ритуалът изисква погребване на символа на плодородието – и у нас, и в Египет. Това в никакъв случай не е отрицателен магически акт, а обредно действие с продуциращ характер, което цели да придаде плодородието,

чийто символ е „Герман”, на земята, а когато куклата се хвърли във водата, се свързват тези качества, въплътени в куклата „Герман” с желаната вода. Още повече, че според Юнг водата е изключително разпространен митологичен еквивалент на майчиното лоно. Този древен архетипен образ е използван от християнската религия, която създава върху неговата основа своето първо тайнство – кръщението. Ето защо, куклата „Герман”, която символизира живота и плодородието, трябва да се потопи в хаоса, да се жертва дори, за да се оплоди майката земя, в резултат на което ще се роди новият жизнен цикъл. Именно този архетип стои в основата и е причина за широкото разпространение на ритуала за погребване или потапяне на кукла.

Още едно доказателство за архетипната същност на обичая е фактът, че обичаят „Герман” по същество отразяват безсъзнателното схващане за цикличността на жизнения, в това число и на природния, цикъл и вярата, която се наблюдава у примитивните народи, че чрез уподобяване могат да влияят на природата и да я подчиняват на своята воля. В нашия обред се касае за контактна магия, в която земята влиза в пряк допир с тази плодотворна сила, въплътена в куклата като цяло.

В заключение искаме да подчертаем, че за нас фолклорът и цялата обредна система, свързана с него, са проявление на архетипните структури на човешкото светопреливяване. И именно затова, като културни модели, те (архетипичните структури) са въплътени в митологичните и фолклорни мотиви и сюжети.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Арnaudов, М. Студии върху българските обреди и легенди, т. 1, С., БАН, 1971, 203-235.

Беновска, М. Същност и естетически измерения на обреда „Герман”. В: Сб. Обреди и обреден фолклор. С., 1981, 235-255.

Генчев, Ст. Обичаят Герман в Добруджа. В: Векове, 1973, кн. 2, 31-38.

Гинчев, Ц. Герман или Скало-Ян. В: СбНУ, кн. VIII, 1892, 276-278.

Жития на светиите. С., 1974, 248-249.

Костов, Ст. Култът на Германа у българите. В: ИБАД, кн. III, 1912/1913, 108-124.

Фройд, З. Тотем и табу. С., 1991.

Jung, C. Zur Psychologie des Kind-Archetypus. In: Jung, C., Kerényi, K. Einführung in das Wesen der Mythologie, 4 rev. Aufl. Zürich, 1951, 105-117.

Mannhardt, W. Wald- und Feldkulte. II, 273 ff.